

НАДІЯ СОЛОГУБ КЛЕЧАЛЬНА НЕДІЛЯ

Церковна традиція називає свято Трійці ще п'ятдесятницею, бо відзначається воно на 50-й день після воскресіння Ісуса Христа. У цей день Дух Святий зійшов на апостолів. У діях Святих Апостолів про це оповідається так: «Коли ж почався день п'ятдесятниці, всі вони однодушно були вкупі. І нагло зчинився шум із неба, ніби буря раптова зірвалася і переповнила весь той дім, де сиділи вони. І з'явилися їм язики поділені, немов би огненні, та й на кожному з них по одному осів. Усі ж вони сповнилися Духом Святим і почали говорити іншими словами, як їм Дух промовляв» (переклад Івана Огієнка).

Релігійні свята дуже часто тісно переплітаються з старими дохристиянськими віруваннями й звичаями, накладаються на народний календар. Це, зокрема, проявляється в інших назвах цього свята — *зелені свята*, *зелені святки*, *зелена неділя* (пор. також *зелена субота*), *кличальна неділя* (*субота*), *кличана неділя*, *кличані святки* тощо. Ці назви зумовлені тим, що в це свято житло або двір, домашні тварини або навіть у сучасних умовах машини прикрашають зеленню — *кличанням*. Чому зелень називається *кличанням*, багатьом мовцям уже незрозуміло, свідченням чого можуть бути переосмислені форми *квічення*, *квічальна субота* (*неділя*), які знаходимо в словниках Бориса Грінченка і Дмитра Яворницького.

Учені-етнографи встановили, що в троїцьких обрядах і віруваннях поєдналися два культу — культ рослин (а саме в цей час початок літа, вся природа буває зеленню, квітне, починає цвісти жито і т. д.) і культ предків — зокрема тих, хто помер неприродною смертю або не був похований з дотриманням усіх вимог поховального обряду (самовбивці, нехрещені і т. д.). За народними віруваннями, їхні душі в цей час блукають коло людей і часто ладні мститися їм. Особливо небезпечні для селян улітку, коли досягають хліба. Уособлюються ці духи в образах різного роду русалок, мавок, потерчат. Щоб захиститися від них, люди й кличали житло, двір, освячували кличання у церкві тощо. Для кличання вживалися маленькі дерева або гілки з зеленим листям (берези, ялівця, ясеню, липи, клену, тополі, осоки) та різними травами (лепехою, м'ятою, чебрецем, любистком, полином). Гілками і травами прикрашали вікна хат, двори, посипали долівку: «Незабаром ось Трійця, дівчата хати *кличатимуть*, долівки труситимуть луговою травою» (Олесь Гончар). Магічне призначення кличання — захиститися від нечистої сили, нечистих духів.

У мовознавчій науці існує кілька пояснень походження слова *кличання*. Етимологічний словник української мови зводить його до рос. *клекнуть* «в'янути, зморщуватися, висихати», припускаючи первісне значення «зелень для висихання» (Том II, с. 459). Зважаючи на красу і народнопоетичну романтичність обряду кличання важкувато повірити в таке прозаїчне пояснення і хочеться пошукати іншого.

У працях Івана Огієнка знаходимо інше пояснення — від зеленосвятних молитов, коли ціла церква стає на коліна — *клячить*. Справді, є в українській мові слово *клячати* (*клякати*) «стояти на колінах». І, можливо, Іван Огієнко (він же митрополит Іларіон) має рацію.

Але є ще одна дуже приваблива версія. Член-кореспондент Національної академії наук України В. Німчук у своїй праці «Давньоруська спадщина в лексиці української мови» (К., Наук. думка. 1992) припускає, що слово *кличання* походить від праслов'янської форми **klekь* (*клек*) «яловець» (рос. можжевельник), що стосується вічнозеленої хвойної рослини з сильним запахом. Яловець здавна вважався магічним засобом від злих духів, чарівниць, нечистої сили. Очевидно, кличання спочатку було ялівцеве, а потім до його складу включено й інші «магічні» рослини (переважно з сильним запахом — лепеха, полин, чебрець і т. д.). Що яловець використовувався в такій ролі, свідчить, зокрема, й відомий російський етнограф Д. К. Зеленін, який писав, що «по всьому дому розміщують гілки *ялівцю* для захисту від злих духів». Також і обкурювання ялівцем мало магічну силу, про що згадується ще в Біблії. Пор. також і в І. Котляревського в «Енеїді»:

Курились для духу *яловець*.

Це пояснення видається найдоцільнішим, бо воно належною мірою враховує особливості народних вірувань, пов'язаних із цим словом.